

УДК 378.147:811.111

Наталія НАЗАРЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

Тетяна ВАКОЛЮК,

*кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

РОЛЬ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ ДО СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджено роль когнітивного підходу у підготовці майбутніх прикордонників до спілкування англійською мовою. Теоретично обґрунтовано та практично розроблено методiku навчання майбутніх прикордонників англійської фахової лексики. Визначено, що з позиції когнітивного підходу навчання лексики здійснюється на основі залучення когнітивних стратегій переробки, збереження та відтворення інформації, що дозволяє ефективно запам'ятовувати нові лексичні одиниці та зберігати їх у семантичному просторі в активному стані для застосування в усному та писемному спілкуванні. Проаналізовано етапи навчання лексики та розроблено комплекс вправ до кожного з етапів.

Ключові слова: *англійська фахова лексика, когнітивний підхід, етапи навчання лексики, комплекс вправ.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтеграція нашої держави з європейськими країнами, інтернаціоналізація ділових стосунків у різних сферах діяльності людини підвищують попит на фахівців, які б вільно володіли іноземною мовою та культурою іншомовного спілкування. У цьому контексті важливого значення для якісної вищої освіти набуває навчання майбутніх прикордонників іншомовної фахової лексики, оскільки успішність іншомовного професійного спілкування значною мірою визначається рівнем володіння лексичними навичками, який забезпечує адекватне розуміння і вживання лексичних одиниць відповідно до ситуації спілкування.

Відповідно до сучасних міжнародних освітніх вимог майбутні прикордонники мають володіти вмінням вільно висловлюватися іноземною мовою без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження у процесі досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей. Таким чином, навчання іншомовної фахової лексики майбутніх прикордонників виступає необхідним складником оволодіння англійською мовою як засобом фахового спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Проблема навчання іншомовної фахової лексики розглядалися в багатьох роботах: О. Ю. Долматовська, Е. К. Кузнецова, З. Є. Кузьменко, О. П. Петрашук, Н. С. Саєнко, Е. В. Мирошніченко, В. Д. Борщовецька, Mс. Carthy, D. Nunnan, A. Peters, C. Riemer, L. Schiffler. Так, наприклад, розроблено методику навчання активної лексики німецької мови на ситуативній основі (З. Є. Кузьменко, 1990), методику комплексної індивідуалізації навчальної діяльності студентів з оволодіння англійської спеціальної медичної лексики усного професійного спілкування на другому етапі немовного ВНЗ (О. П. Петрашук, 1991), методику навчання професійної лексики студентів-економістів під час усномовленневого спілкування в непрофесійних сферах комунікації (Е. В. Мирошніченко, 1996), методику тестового контролю лексичних навичок читання на першому ступені немовного ВНЗ (Н. С. Саєнко, 1998), методику навчання студентів-економістів ВНЗ іншомовної фахової лексики з урахуванням когнітивних стратегій (В. Д. Борщовецька, 2002) [1].

Незважаючи на наявні досягнення у вирішенні проблеми навчання іншомовної фахової лексики, це питання залишається все ще до кінця невирішеним. Подальше вирішення цієї проблеми ми бачимо у застосуванні нових підходів, зокрема когнітивного підходу, суть якого полягає в організації активної мовленнєво-мислиннєвої діяльності студентів. З позиції такого підходу навчання лексики здійснюється на основі активного і цілеспрямованого залучення когнітивних стратегій переробки, збереження та відтворення інформації, використання яких дозволить ефективно запам'ятовувати нові лексичні одиниці та зберігати їх у семантичному просторі в активному стані, тобто робить їх готовими для застосування в усному та писемному спілкуванні [5, с. 90].

Отже, соціальне замовлення суспільства на підготовку прикордонників, здатних спілкуватися з іноземцями, з одного боку, та недостатня розробленість методики навчання англійської фахової лексики з урахуванням когнітивного підходу, з іншого боку, зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Метою статті є теоретично обґрунтувати та практично розробити методику навчання майбутніх прикордонників англійської фахової лексики з урахуванням когнітивного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел із галузі когнітивної лінгвістики та психології уможливають уточнення поняття когнітивного підходу до навчання іншомовної фахової лексики. Цей підхід спирається на принцип свідомості та на теорію соціоконструктивізму, відповідно до якої студент є активним учасником навчального процесу. Когнітивний підхід у нашому дослідженні передбачає організацію активної мовленнєво-мислиннєвої діяльності майбутніх прикордонників у процесі навчання англійської фахової лексики. Під когнітивними стратегіями ми розуміємо урахування певних закономірностей процесів повторення, застосування мнемонічних прийомів запам'ятовування англійської прикордонної термінології, використання комплексу вправ, в основу якого покладені мнемонічні прийоми її запам'ятовування [2, с. 189].

У результаті проведеного нами лінгвістичного аналізу прикордонної лексики були виявлені її особливості. Прикордонна термінологія складається зі слів, що вживаються виключно як терміни – так звані “абсолютні терміни” і слова, що мають як термінологічне, так і загальноживане значення. Вона характеризується наявністю інтернаціоналізмів, різних дериваційних утворень, а також абrevіатур, які розрізняють за способами утворення та вживання [3].

У результаті аналізу навчального матеріалу були використані автентичні тексти, матеріали періодичних видань “Кордон”, “Прикордонник України”, виступи фахівців на наукових конференціях, семінарах з носіями англійської мови [7, с. 39].

Виявлені нами лінгвістичні особливості прикордонної термінології були покладені в основу розробки методичної типології відібраних лексичних одиниць, які було класифіковано на чотири типологічних групи (ТГ). До першої ТГ ввійшли терміни-інтернаціоналізми, що характеризуються неспівпаданням наголосу і неспівзвучністю наголосених голосних при частковій співзвучності приголосних або їх повній неспівзвучності. До другої ТГ ввійшли терміни, які співпадають за обсягом, але не співпадають за формою з термінами рідної мови, до цієї групи віднесено також терміни, які співпадають за формою і значенням зі своїми еквівалентами в рідній мові, але відсутні в понятійному апараті студентів унаслідок їх недостатньої професійної компетенції. До третьої ТГ ввійшли терміни, які не співпадають ні за формою, ні за обсягом значень з термінами рідної мови. До четвертої групи ввійшли абrevіатури.

Услід за М. А. Бурлаковим, О. П. Петрашук, В. Д. Борщовецькою були виділені три етапи навчання іншомовної лексики: етап семантизації і первинного закріплення лексики, етап формування навичок і етап удосконалення навичок. Кожен з етапів містить підетап повторення і передбачає використання мнемонічних прийомів запам’ятовування іншомовної лексики [2, с. 193].

На етапі семантизації й первинного закріплення лексики відбувається повідомлення лексичних знань і закріплення в пам’яті студентів слухомовленневомоторних і семантичних образів даних лексичних

одиниць. Для реалізації цієї мети застосовуються такі мнемонічні прийоми запам'ятовування лексики, як парні асоціації, словесні сім'ї, прийом "слів-вішалок", категоризація, групування за формальними ознаками, використання попереднього досвіду, лосі (метод розташування, суть якого полягає в тому, що ЛО, які підлягають запам'ятовуванню, подумки розташовуються у просторі в певному порядку і під час відтворення "відвідуються" по черзі), метод ключового слова [6, с. 12].

У когнітивному підході враховується роль процесу забування після первинного закарбування нової лексичної інформації. У зв'язку з цим виникла необхідність в організації підетапу повторення, інтелектуального за характером, за умови нового способу структурування, логічної обробки матеріалу та розподілу повторення в часі.

На етапі формування лексичних навичок здійснюється обробка комплексних лексичних операцій, які складають основу навички на базі сформованих первинних (лексичних) умінь вживання ЛО. Метою цього етапу з точки зору когнітивного підходу до навчання іншомовної фахової лексики є закріплення слів у пам'яті, використовуючи такі мнемонічні прийоми, як зв'язок із попереднім досвідом індивіда, запам'ятовування з опорою на "глибину мислення".

На завершальному етапі – етапі вдосконалення лексичних навичок здійснюється подальше закріплення засвоєних лексичних операцій на основі вживання нових ЛО в новому мовленнєвому матеріалі й формування лексично спрямованих вторинних мовленнєвих умінь. На цьому етапі використовуються парні асоціації, семантичне мапування, лосі [2, с. 194].

Запропонована методика навчання англійської прикордонної термінології з урахуванням когнітивного підходу була покладена в основу комплексу вправ.

Коротко охарактеризуємо запропонований нами комплекс вправ та наведемо приклади вправ для кожного з етапів навчання.

На I етапі, семантизації і первинного закріплення лексики, виконуються вправи, призначені для ознайомлення студентів: зі звуковим і графічним образами лексичних одиниць, з їх семантичними осо-

близькостями та сполучуваністю лексичних одиниць, морфологічними правилами.

На цьому етапі виконуються рецептивно-імітаційні вправи, вправи на номінацію та ідентифікацію лексичних одиниць, що передбачають закріплення слухомовленнєвомоторного образу нових лексичних одиниць, їх семантичного образу і сполучуваності з іншими лексичними одиницями. Когнітивні стратегії актуалізуються у вигляді підетапу повторення шляхом використання парних асоціацій, словесних сімей, категоризації, групування за формальними ознаками, loci, використання попереднього досвіду, метода ключового слова.

Ex.1 Study the following word collocations:

MIGRANT

adj. + MIGRANT: economic, illegal, rural

MIGRANT + noun: labourer, worker, population, bird

prep. + MIGRANT: from, into, to

phrases: a flow /an influx of migrants

MIGRATE

adv. + MIGRATE: north, east, south, west, seasonally

prep. + MIGRATE: from, into, to

MIGRATION

adv. + MIGRATION: seasonal, inward, international, mass

MIGRATION + verb: occur, increases

MIGRATION + noun: path, pattern, route

MIGRATION + prep.: from, to

phrases: wave of migration

Ex.2 Listen to the words you have on your list and try to remember how they are pronounced:

Accept, burning issue, drug trafficking, global trend, labour market, organized crime, population, proliferation, smuggling, transportation

Ex.3 Rewrite the new words using calligraphic artifice to bring out the meanings:

Affect, approach, diverse, migration, barrier, border

Ex.4 Identify the following abbreviations:

NATO, WTO, CIS, USA, Mr., MP, EU, IMF

Ex.5 Group the following words into categories for better memorization:
 words connected with functions of the border agency (F);
 words connected with equipment (E);
 words connected with documents (D);
 words connected with personnel (P).

Вправи на II етапі, формування лексичних навичок, спрямовані на відпрацювання різних часткових операцій, які складають основу функціонування комплексних операцій лексичної навички. Це – вправи у виборі лексичних одиниць із семантичного простору згідно з задумом висловлювання, у семантично обумовленому комбінуванні лексичних одиниць, у розгортанні та редукції ситуативних висловлювань, у ситуативно адекватних замінах. За своїм характером вони є умовно-комунікативними, що передбачають наявність мовленнєвого завдання і мовленнєвої ситуації [4].

Ex.1 Fill in the gaps in the following sentences with proper words from the box:

Developed countries show _____ for migration movement.

Migrants want to give their children better _____ to get ahead.

Migration is considered one of the _____ global issues as more and more people move today.

People have always moved in order to _____ their standard of living.

Prosperous countries _____ migrants.

The movement of people will become even more _____ as a result of these trends.

Ex.2 Write sentences about the positions and responsibilities of the following people:

Ivan Petrov – port of entry – examination;

Denis Sidorov – personnel department – staff;

Viktor Popov – information system department – computer

Ex.3 Find in the text the synonyms to the following words:

Contemporary, inequality, illegal transfer, significant problem, spreading, the influx of migrants, to influence, to encourage, to influence.

Ex.4 What does IT refer to in the following sentences?

It will impact migration and migration management.

It will become even more significant today.

It has offered employers the chance to hire highly skilled and cheap migrant workers.

It differs between developed and developing countries.

It has not ceased.

На III етапі, удосконалення лексичних навичок, виконуються вправи на включення лексичних одиниць у просте та складне висловлювання, а також так названі ініціативні вправи, які забезпечують плавний перехід від удосконалення лексичних навичок до розвитку мовленнєвих умінь, між якими, не існує межі як в плані процесу їх формування, так і продукту цього процесу. Усі вправи, які виконуються на цьому етапі, є комунікативними і передбачають наявність ситуації й мовленнєвого завдання. Характерними когнітивними стратегіями на третьому етапі є парні асоціації, семантичне мапування [4].

Ex.1 Look through the text and write down its short summary. Cover the following items:

the UK responsibility

the UK's asylum policy

human rights organizations

detrimental effects on asylum applicants

illegal immigrants in the UK include...

granted amnesty

deportation of the irregular migrants from the UK

fines for employers found to be employing illegal immigrants

Ex.2 Fill in the table. Provide your own ideas and extend the concepts discussed:

The Ministry for Immigration	The Joint Council for the Welfare of Immigrants
Short term visa	Long term visa
Tightening up of the visa system	Simplifying the visa proceedings
Consular penalties	Reducing the amounts of consular duties
...	...

Ex.3 Decide whether the following sentences are true or false. Prove it.

Human trafficking is legal trade in the movement or migration of people.

Trafficking victims typically are recruited using employment contract and labour agreement.

Human trafficking does not differ from people smuggling.

On arrival at their destination, the smuggled person is usually imprisoned.

The trafficker takes away the Charter of the United Nations.

Висновки. Отже, у результаті здійсненого наукового дослідження ми дійшли таких висновків: навчання майбутніх прикордонників іншомовної фахової лексики є неодмінним складником навчального процесу з іноземної мови, оскільки ефективність іншомовного фахового спілкування значною мірою залежить від його лексичного оформлення. Для успішного вирішення цієї проблеми необхідна науково обґрунтована методика навчання майбутніх прикордонників англійської фахової лексики з урахуванням когнітивного підходу її засвоєння.

У зв'язку з цим нами був вивчений когнітивний підхід до навчання іншомовної фахової лексики, що заснований на когнітивній психології, спирається на принцип свідомості у навчанні і на теорію соціо-конструктивізму.

Розроблено методичну типологію досліджуваної прикордонної лексики, в результаті якої ми виділяємо чотири типологічні групи лексичних одиниць. У запропонованій нами методиці навчання майбутніх прикордонників іншомовної фахової лексики з урахуванням когнітивного підходу ми виділяємо три етапи, а саме: етап семантизації і первинного закріплення лексики, етап формування лексичних навичок і етап удосконалення навичок. Запропонована методика передбачає у кожному етапі формування лексичних навичок наявність підетапу повторення, на якому застосовуються мнемонічні прийоми запам'ятовування лексичних одиниць.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми,

важливість і актуальність якої визначає необхідність її подальшого вивчення, а саме впливу когнітивних стратегій засвоєння іншомовної фахової лексики на ефективність навчання майбутніх прикордонників іноземної мови та подальша розробка вправ із застосуванням мнемонічних прийомів запам'ятовування іншомовної фахової лексики.

Список використаної літератури

1. Борщовецька В. Д. Вправи для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів / В. Д. Борщовецька // Іноземні мови. – 2003. – № 2. – С. 24–28.
2. Борщовецька В. Д. Етапи навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахуванням їх когнітивних стратегій / В. Д. Борщовецька // Вісник КНЛУ. Серія “Педагогіка та психологія”. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2002. – Вип. 5. – С. 188–196.
3. Гапонова В. М. Англо-українсько-російський словник прикордонних термінів / В. М. Гапонова, Н. С. Назаренко. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2011. – 108 с.
4. Гапонова В. М. English for Professional Communication (Англійська мова для професійного спілкування) навч. посіб. / В. М. Гапонова, Н. С. Назаренко. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 206 с.
5. Зонтова С. Є. Когнітивний підхід до навчання іншомовної лексики / С. Є. Зонтова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 2. – С. 89–93.
6. Крючков Г. Стратегія навчання іноземних мов в Україні / Г. Крючков // Іноземні мови. – 2002. – № 1–2. – С. 10–13.
7. Назаренко Н. С. Навчання професійної лексики майбутніх офіцерів-прикордонників / Н. С. Назаренко, Н. В. Берестецька // Мовна підготовка працівників ОВС до проведення фінальної частини Євро-2012 в Україні [Текст] : тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2011р.) / [редкол. : Коваленко В. В., Джу́жа О. М., Сокуренко В. В. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – С. 39–41.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Янковець А. В.

Назаренко Н. С., Ваколюк Т. В. **Роль когнитивного підходу в підготовці майбутніх пограничників до спілкування на англійській мові**

В статті досліджено роль когнитивного підходу в підготовці майбутніх пограничників до спілкування на англійській мові. Теоретично обґрунтовано і практично розроблено методику навчання майбутніх пограничників англійської професійної лексики. Визначено, що з позиції когнитивного підходу навчання лексики здійснюється на основі використання когнитивних стратегій переробки, збереження і вироблення інформації, що дозволяє ефективно запам'ятовувати нові лексическі одиниці і зберігати їх в семантичному просторі в активному стані для застосування в усній і письмовій комунікації. Проаналізовані етапи навчання лексики і розроблено комплекс вправ для кожного етапу.

Ключові слова: *англійська професійна лексика, когнитивний підхід, етапи навчання лексики, комплекс вправ.*

Nazarenko N. S., Vakoliuk T. V. **The role of the cognitive approach to future borderguards' training to speak English**

The article deals with the issue of the role of the cognitive approach to future borderguards' training to speak English. The methodology proposed has been theoretically substantiated and practically developed. The cognitive approach to teaching vocabulary has been studied. This approach predicts cognitive strategies of transforming, keeping and presenting information to be used. It helps to learn new words effectively and keep them in semantic space till activating in speaking or writing. It has been researched that borderguard terminology is divided into words which are so called "absolute terms" and words which have terminological and general meaning as well. Borderguard terminology is characterized by internationalisms, derivative constructions, abbreviations. The linguistic peculiarities of borderguard terminology have been taken as the basis of methodological typology of selected lexical units, which have been classified into four typological groups. The first group consists of terms-internationalisms characterized by differences in stress, pronunciation of stressed vowels, partial or complete accord of consonants. The second group includes terms which are in accord with the

equivalents of the native language by volume but not by form. Terms, which are in accord with form and meaning of the same terms in native language but are unknown to the borderguards, also belong to the second group. The third group accounts terms which are not in consonance with form and meaning of the ones in the native language. Abbreviations belong to the fourth group. Stages of teaching target vocabulary have been determined and the system of exercises for each of the stages has been developed. At the stage of semantisation borderguards try to memorize semantic images of new lexical units due to methods of pair associations, word families, categorization, loci (words to remember are situated in certain order mentally and are used to represent them in turn), key word. Cognitive approach takes into account the process when students forget new words. In this case the stage of revising terminology has been predicted. At the stage of forming lexical skills such mnemonic methods as connection with previous experience, memorizing the words on the basis of deep memory are used. At the last stage – improving lexical skills – new words are used in speaking and second lexical skills are formed. Receptive and imitative exercises, exercises to nominate and identify lexical units are used at the stage of semantisation. Exercises to choose lexical units in the semantic space, to combine words semantically, to extend or reduce situational expressions, to make adequate changes are used at the stage of forming lexical skills. Communicative exercises to fill in sentences with new words, initiative exercises to develop speaking skills are used at the stage of improving lexical skills. They predict existing of the communicative situation. So, suggested methodology takes into account mnemonics (systems for assisting and improving the memory) relevant to the target vocabulary.

Keywords: *English target vocabulary, cognitive approach, stages of teaching vocabulary, system of exercises.*